

## 1. peatükk, kus Tove vahib merele

Ta seisab, öösärk seljas, trepiesisel ja nuusutab tuult. Vetikad ja sool, see on vabaduse lõhn. Hommik on hall ja meri limpsib kaljuservasid, vesi on madalal, kallast palistab tondirüüd meenutav vetikarant. Saare napp rohelus on kollakas ja kuiv, õhus on kröömike sügist.

Meretuules on juba mõnda aega olnud kummaline hingus. Mitte selline nagu tormi eel, mitte selline, millest kogu keha pingesse läheb – siis joostakse paati paremini kinni siduma, tuuakse meremärkide lipud tuppa, libisetakse kaljudel ja püütakse kinni süüdvester, mille tuul peast viis, kaetakse kinni lillekastid, jõutakse lõpuks majja ja süüdatakse tormilatern, jäädakse aknast vaatama, kui kõrgele lained tõusevad.

See ei ole see lõhn. See on midagi võõramat.

Mida nad siia tulles näevad? Neid võtab vastu see pahur laid, kus on üks oaas: heinane kungas, künka kaisus majake ja maja kõrval lokkab kurdlehine kibuvits, *Tove istutatud*, ütlevad nad.

Selge see, et saarele tullakse. Tõlgendatakse, igaüks näeb, mida tahab. Ta oskab kujutleda küll, mida nad

näevad, mis lugusid jutustavad, neil on selleks õigus, selle õiguse sa inimestele annad, kui oma tööd maailma lased. See võib isegi päris tore olla! Ja sellest hoolimata nad ei tea.

Peaegu igalt poolt siin näeb silmapiiri, ruumi on, tuleb ainult pead keerata. Kui tahta minna, pääseb siit kuhu tahes, see on ühtaegu erutav ja rahustav mõte: saar on väike, aga avameri tähendab vabadust. Juba lapsena unistas ta majakavahi ametist, sisemaal ei ole ta kunagi korralikult hingata osanud ja kõigesse, mida ta on teinud, on tal alati tulnud suruda meri. Peadpööritav vabadus, mässav meri ja täiuslik varjupaik, tugev väike majake, mille ukse saab riivi panna ja mille puupliit soojaks kütab. Lõgistagu torm pealegi aknaid.

Vabadus tähendab ka vabadust olla minemata. Kõndida rannakaljudel, tatsata mööda oma saart.

Kes võis arvata, missugused tagajärjed on sellel, kui joonistad neljateistkümneaastaselt kempuseinale ühe väikese kõhna tuskliku. SNORK. Joonistad pikliku koonu. Joonistad ega lase sellest lahti, muudkui jätkad ja joonistad edasi. Jätkad, sest endale meeldib! Jätkad ja mängid ja kujutled, lased olenditel muutuda ja paljuneda, perel kasvada, lood maailma, lõbutsed sellega. Ja lõpuks oled laiu peal rannast eemal saarestikus, tillukeses majakeses, millest lained kõva tuulega üle löövad.

Miski tegemata jäänu kriibib meeltesügavuses. Ohtrasti meelespidamist. Kolm päeva järel: pühapäev, esmaspäev, teisipäev.

Taevas ripub tume pilv. Ta läheb tagasi majakesse rätikut võtma, praegu jõuab veel ujuma, enne kui sadama hakkab.

## Maria

AUGUST 1991

Panen kõik kohe kirja, kuigi buss õõtsub ja käekiri on kohutav. Istun mikrobussi esiistmel, sõidan Pellinkisse. Äsja sõrmitsesin taskus südakarpi, mille sain emalt amuletiks, selle kumer pind on kare ja õõnes koda pärlmutrine ja sile kui siid. Kui karedat kohta silitada, jääb nimetissõrme nahk sinna kinni. Tove raamatutes on palju teokarpe. Mõtlen kogu aeg temale. Mõtlen, mismoodi tal seal saarel on. Ta istub laua ääres ja joonistab. Päev kulub ja valgus liigub ühest aknast teise.

Kui me instituudi hoovis bussi ootasime, rääkis R. midagi sügisest. On august, aga rohi on külm ja kastest märg ja puude otsas on väikesed kõvad õunavissid. Augustis muutub kõik raskeks ja niiskeks ja põletikuliseks ja rõskeks, august on vahekuu enne seda, kui sügis hoo sisse saab. R. tõstis villase kampsuni polokaeluse üles, torkas habeme sinna sisse ja seisis, kummikud jalas, uduses hommikus, jalad harkis nagu alati. Minul oli ema kootud villane sall, mässisin selle ümber kaela, anorak lõhnas juba enne minekut lõkkesuitsu järele ja kummikusäärtest

piilusid villased sokid. Süda peksis ja kogu aeg oli hirm, et äkki mind ei võetagi kaasa.

Bussis keerasin villase salli padjaks vastu aknaklaasi. Meid on kursusel kaheksa, kõik teised on hüdrobioloogia magistrandid, ainult mina olen ökoloogia ja keskkonnakaitse osakonnast ja magistrantuurist veel kaugel, aga veensin, et mind kaasa võetaks. Põhjus on üks ja ainuke: kursus peetakse Pellinki saarestikus.

On imelik tunne, mitte sõiduiiveldus, aga kõhus keerab ja see läheb aina hullemaks, kui mõtlen, kuhu ma teel olen.

Pellinkis on Klovharu saar, üks kaugematest enne avamerd. Ilma puudeta väike, keskelt lõhenenud saar.

Märtsis, kui ema rinnast võeti proovitükk, olin arsti juurde sõites sohvriks, ema oli protseduuride toas, mina istusin all fuajees ja sirvisin vanu *Suomen Kuvalehti* numbreid. Jäin vahtima üle kahe lehekülje ulatuvat pilti saarest, see oli tehtud õhust ja seal paistis hall graniitkalju ja keskel väike maja, nagu muinasjutus. Klovharu. Rebisin lehekülje välja ja võtsin kaasa. Koju jõudes kinnitasin pildi knopkaga aknaraami külge. Kõik, mis paistis akna taga – valgustatud hokiväljak, Siwa silt, teine täpselt samasugune paneelmaja, rõdudel pesu, kola, petuuniad – muutus tummaks ja umbseks võrreldes saare ja mere vabaduse ja iluga, justkui oleks ajakirjaväljalõikel olnud tõeline aken, millest välja nägi.

Bussis on palav. Juba on tahtmine põgeneda, kõik katki jätta.

See muinasjutumajakese pilt toob nüüd meelde kaks asja. Olin *esimese klassi pliika, kõnnib nagu naine ikka*, kui

laenasin kooli raamatukogust raamatu H. C. Anderseni muinasjuttudega. Kodus tegin selle ikka ja uuesti selle koha pealt lahti, kus väikese merineitsi saba lõheneb kaheks ja sellest saavad inimese jalad. „Ta tundis lõikavat valu,” sosistasin lauset. Lugesin aeglaselt uuesti: „lõikavat valu”. Viisin raamatu teki alla, nii kurb muinasjutt, ma soovisin, et väike merineitsi oleks leppinud sellega, et saab veest maismaaolendeid vaadata. Milleks oli vaja saada jalad, kui oli juba see tore hõbedaläikeline saba? Ja nagunii ei saanud jalgadest kunagi selliseid, nagu päris inimestel või printsil, kellesse ta armunud oli. Prints ei hoolinud temast, ei tundnud temas ära lummat merineitsit, sest ta oli kaotanud ka oma lauluoskuse.

Hiljem lugesin „Võlukübarast” seda kohta, kus Muumitroll peidab ennast võlukübarasse ja muutub imelikuks inetuks elukaks, veidraks inetuks loomaks, kelle silmad on nagu taldrikud, kõrvad nagu pajalapid ja saba nagu lambihari, aga Muumimamma ütleb: jah, sa oled Muumitroll. Oma pisikese muumipojakese tunnen ma igal ajal ära.

Kui kavatsed kuju muuta, peab alati olema keegi, kes sind ära tunneb.

Piinlik sellest kõigest kirjutadagi, kui kuulen, kuidas Atte naeraks: muinasjutud on muinasjutud. Keskendu olulisele, ütleks Atte. Oluline on see, millest on kasu. Nimelt keskkonna vaatepunktist. Aeg hakkab otsa saama, maailm vaagub varsti hinge.

Oleks tulnud see ajalehest rebitud pilt kaasa võtta, ma tahaksin seda siin bussis vaadata, foto on ilmselt tehtud sügisõhtul, väljas on hämar ja aknast paistab tormilaterna

valgus. Inimesi ei paista, aga majake on kutsuv, justkui tahaks, et ma sinna külla läheksin, vilgutaks aknas valgust: tule siia, tule siia, tüdruk. Koputa uksele ja see avatakse.

Buss pidurdas äsja kurvis ja märkmik lendas põrandale. Jätkan hiljem.

KLOVHARU, AUGUST 1991

## 2. peatükk, kus minnakse musta tiigi äärde

Hambatops pingile ja ujumisrätik üle öla. Tooti tuleb maja tagant sületäie puudega, märkab tema ujumaminekut, aga ei ütle midagi, nad on siin kümneid suvesid koos elanud, selle ajaga kasvab omamoodi kombinatsioon koosolemisest ja eraldatusest. Ühtaegu täpne ja hooletu koreograafia. Teise ujumaminekut põhjust märgata, ja viimasel ajal silmanurgast ka märgata, et teine veest välja saab.

Ta pöörab alla sametise tiigisilma äärde, tiik on saare keskele tekkinud lohk, kust avaneb paduvihmaga tee merele. Kui taevas tõmbub tumedaks ja rebeneb ja saare kohal kallab vihma, nii et vesi täidab paadi ja tõuseb keldrisse, uhub oma käega ehitatud puukuurist kaasa sinna laotud halud, siis vesi vahetub ja tiigivesi on jälle värsked.

Praegu ei ole hulk aega sadanud.

Kuur, see on päris pidulik sõna august, mille kohale ta on ehitanud okstest koopakatuse, sest leidis naabersaare metsast täiusliku kaardus oksa ukseava jaoks. Puutagavara sulab kenasti maastikuga ühte, aga puude hoidmiseks see ei

kõlba. Ehitamise juures on talle alati olnud kõige tähtsam see, et lõpptulemus on samavõrd ilus kui lõbus. Praktilisus on teisejärguline, aga kes oleks võinud arvata, kui kõrgele sulavesi siin kevaditi tõuseb.

Tiigi ääres elavad kühmnokk-luiged ei kaitse oma reviiiri enam nii raevukalt nagu suve algul. Suurem osa linde kaob saarelt minema, kui pojad on suureks kasvatatud. Terve mai on üks suur kihin ja paaritumine ja pesaehitamine, see ajab Tooti igal aastal marru, kõigepealt tulevad hauduvad emakajakad oma kannatlike pilkudega, siis tuikuvad ja koperdavad udusulis pojakesed ja neid kriisates kaitsevad emaslinnud, ja alles siis tühjeneb saar liigsetest lindudest ja nemad jäävad ja saavad viimaks rahu.

Ta nuhutab õhku ja tõesti, lõhnab kaua karbis olnud tigude või seisva veega vetikase kaljulõhe järele, sest ammu ei ole tormi olnud.

Tooti põhimõtet järgides on nad juba kaua teinud enamasti seda, mis neile endale meeldib, kõik head tööd on alguse saanud sellest.

Aga nüüd ei ole tuju, seda ei taha kumbki neist. Nad ei taha ära minna, saart maha jätta. Lihtsalt sel närusel põhjusel, et aeg on võidule pääsenud. Selles ei paista kröömistki neist lõbusatest, vapratest seiklustest, mis on alati nende päralt olnud.

Juba hulk aastaid on olnud mitmesuguseid pisiprobleeme ja on tulnud teha järeleandmisi. Rannakaljule ehitatud käsipuud, mis pidid „tüdrukute” kõndimist avitama. See, et lõpetati kalalkäimine. Käidi vähem ujumas. Libisemisoht kaljudel pärast vihma. Juba ammuilma



elektriline käivitus Viktoriale, sest tee, mis tahad, kätes ei olnud enam nii palju jõudu, et mootorit trossist käima tõmmata.

Aga mitte keegi ei tahtnud eriti mõelda, mis ees ootab.

Et nad jäävad lihtsalt liiga vanaks – vanaks! –, et kahekesi Klovharul olla, laiul, mida uhub kevaditi sulavesi. Saarel, kus on avamere pool paljad, järsud kaljud ja lõuna pool kivine laid saare küljes kinni nagu laps, läände sirutub tiirude vallutatud neemetipp, soolast ja kuivanud vetikatest valendavad kaljud, lõhedes kasvavad metsikud murulaugud, kannikesed, selge vee all roheliselt õõtsuvad vetikahabemed.

See ei ole mingi taltsas koht, puhkeparadiis vanainimestele. See saar on taltsutamatu ja nõudlik.

Aga ega siis nende kahe kohta kehti tavalise maailma seadused, ei ole ju varemgi kehtinud, tavalised teed on teistsugustele inimestele.

Pealegi, õhtuti oma kaljule langevat varju vaadates paistab ta noor ja kleenuke, peaaegu nagu lühikeste juustega laps ja võiks teha isegi paar tantsusammu ja peo püsti panna. Ja üle libeda koha tiigi äärde minnes astub ta aeglasemalt kui tarvis, otsib kaljust tuge, võiks ju ka kiiremini käia, kui tahaks, aga praegu ei ole tahtmist.

### 3. peatükk, kus kõik on korraks kerge

Ta astub ettevaatlikult kummikutest välja, et ei libastuks. Rätik kaljule, öösärk puntrasse kiviõnarusse, siis libistab ta end pilvepeegelduse juurest vilunud liigutustega vette ja rahulik veepind lööb võbelema. Haige puus ei tee enam valu, meri võtab raskuse vastu, ümberringi on vesi, mis silub kurrud ja kortsud, paitab pahklikku küünarnukki ja sinikat sääremarjal.

Ta ujub. Sirutab käsi ja jalgu, tunneb kaarduvat selga, kõhtu ja külgi. Suve lõpuks soojas merevees taeva peegelduste keskel ujudes on kõik paigas ja juba kolme tõmbe järel ütleb ta endale ja võib-olla natuke ka Tootile, et ka linnasuvedest võib väga hästi rõõmu tunda, see ei saa võimatu olla. Seal on ju ka meri. Kõige parem on suurtes lainetes ujumine. Siis tunned end iseendana. Jah, vähemalt kunagi oli nii.

Sellega peab harjuma, tulgu nukrus pealegi kallale, kui tahab. Kõige tähtsam on, et inimesest võib kõik läbi voolata!

Ta vajutab lõua vette, nii et veepind on silmade kõrgusel, vajub korraks üleni vee alla, ujub ühe pika tõmbe,

tuleb puristades pinnale ja näeb ümbritsevat maastikku, ammutab kätega vett, vehib jalgade nagu sabaga, on nagu kivist irdunud olend, kes on muutumas laineks ja vahuks, nooreks tüdrukuks, kellel meri pihast kinni võtab, silitab, võtab, hoiab ja kiigutab, teab, mida teeb. Meri on kindlakäeline ja tugev. Ta ujub ringi ümber tumeda abajasilma, otsib siis kätega kivisest kaldast toetuspinda, näeb, kuidas Tooti teda aknast vaatab, kui ta jalgadega vetikatest libedat põhja kobab, otsib jalgadele aegamisi õiged astumiskohad ja ronib kuivale maale – nüüd käib temast läbi häämmastus keha kohmakusest ja raskusest, rõõm vere kohinast, õhu jahedusest ja sellest, missugused paistavad kõverasse tõmbuvad varbad kalju taustal, nagu looma käpad, neid vaadates on jälle tunne, et midagi on ununenud, mis küll.

## Maria

AUGUST 1991

Nüüd oleme majutuskohas, see on mingisugune ühiselamu. Pikutan narivoodi alumisel korrusel. Sõit läks vastikult kiiresti, tukkusin ja kuulasin, kuidas bussi tagaosas räägiti rohevetikate sisaldusest ja temperatuuridest.

Selle välipraktika juurde kuulub mereveeproovide võtmine Pellinki saarestikust, eesmärk on uurida vee lämmastiku- ja fosforisisaldust ja vees hõljuvaid vetikaid ja kaardistada merevee temperatuuride kõikumist ja selle pikaajalist mõju eutrofeerumisele – nii seisab kursuse kirjelduses, just praegu vaatasin. Ka nendes vetes on põisadru vähenenud ja lest muutunud haruldasemaks, ja eile ütles Saunio, et paistab esinevat ka sinivetikate õitsemist ja rannikulähedaste saarte roostumist.

Ökoloogias olen kaugemale jõudnud, aga hüdrobioloogia kõrvalaineõpingutes olen alles põhitõdede juures, ja õpingud ei edene, sest hüdrobioloogia sisaldab biokeemiat ja molekulaarbioloogiat ja üha keerulisemaid arvutusi. Tahtsin saada bioloogiks, sest enne kui asju mõjutada saab, peab olema teadmisi, aga keemilistes võrrandites olen

vilets, muudkui kontrollin, aga arvutused lähevad ikkagi aia taha. Isegi kui ma arvan võrrandist aru saavat, miski ikka logiseb ja tulemus ei klapi, loodus on umbkaudne, aga matemaatika täpne. Numbrite sein vajub mulle peale kui müür ja mõte eksib selle taha ebaolulistesse asjadesse. Ma olen juba kahekümneaastane! Ja kui ema sai eelmisel aastal diagnoosi, lõi kõik vaaruma, oli veel segasem kui enne, nagu maa oleks jalgade all vappunud. Varem ma tavaliselt teadsin, mida tahan, tegin otsuse ja tegin selle teoks, läksin ökoloogiat õppima, hakkasin metsakaitseaktivistiks, kirjutasin üliõpilaslehte arvamusalugusid ürgmetsade kaitsest, nüüd ma ei ole enam milleski kindel.

Ilma emata ei oleks ma seda kursust märganud. Ma ei jälgi järjekindlalt veeteaduste osakonna teadetetahvlit, veel vähem süvaõpet puudutavaid kuulutusi, aga õpitatemik ununes ema diivanile, kui ma alumisel korrusel õhtust teed käisin joomas.

Alates kevadest olen mitmel õhtul nädalas istunud alumise korruse köögis. Ema sätib end ruudulise vakstuga kaetud laua äärde, vaatab pitsist ülakardina ja majaõnnepoti vahelt sisehoovi, ja korraks võib kujutleda, et mingit haigust ei olegi, lasen kangel rohelisel teel kannus tõmmata ja lisan marlikotis juurde naistepuna, ingverit ja musta pässikut. Kogu aeg on tunne, et midagi tuleks veel lisada, emal on midagi vaja, mul tuleb lihtsalt välja mõelda, mida. Peaks rohkem teadma, siis saaks kõik korda. Samas on kummaline tunne, et mul juba on see teadmine, mul juba on see salajane koostisosa, ma lihtsalt ei mäleta, kuhu ma selle pannud olen.

Mure ema pärast on hirmus, otsekui kondine käsi pigistaks sisikonda.

Juunis, kui õpiteatmik oli ilmunud, istusin ema köögis ja jutustasin, millised kursused on tulemas, ema kuulas äraoleval ilmel, mässis end kulunud salli sisse ja peaaegu ei vaadanudki teatmikku. Küsisin, kas ta on üle hulga aja midagi joonistanud, kuigi isa tegi mulle elutoast hoiatavaid nägusid. Ema turtsatas ja vastas, et pole jaksu olnud. Ka see hobi jäi peaaegu kohe sinnapaika. Paras mulle, oli siis tarvis olla selline kõndiv kliše ja hakata viiekümneselt kunstikursustel käima, jätkas ema, aga kus ta seda varem oleks jõudnud, kui me lapsed veel väiksed olime ja tema oli pikad päevad tööl. Aastakümneid. Hea, kui õhtuti mõne lehekülje lugeda jaksas.

Joonistamine on tore harrastus, hoiab erksana, ütles isa ja kõhatas, et varsti on jälle aeg. Ema oli kõhn, tsütostaatidest ära kurnatud, nägu välja veninud nagu kärbatanud puuvili. Mõtlesin, kas julgengi oma asjadest rääkida, oli jälle tahtmine jutustada juba kevadel Tove Janssonile saadetud kirjast, ma ei olnud sellele vastust saanud, kuigi olin lugenud, et Tove vastab *kõigile* kirjadele. Kui kõigile, miks siis mitte minu omale? Ma ei öelnud midagi, aga ema vaatas mulle uurivalts otsa ja küsis äkitselt: No mis sa sellele Tovele õige kirjutasid? Ei midagi erilist, vastasin kähku. Ema vangutas pead ja ütles, et on kaks võimalust. Kas Tovele ei olnud minu küsimused meeldinud või siis oli kiri kaduma läinud.

Selliseid asju juhtub ikka. Kirju läheb kaotsi. Eriti teel saarele! Tuul viib minema.

Järgmisel päeval helistas ema uksekella ja lehvitas kollaste kaantega teatmikku oma kõhnaks jäänud käes, käeseljal oli tilgutist jäänud täpp ja plaastrijalg. Käsivarre lotendavat nahka oli paha vaadata.

Pellinki, ütles ema. Ma ei saanud aru.

Kui kiri kohale ei jõua, mine ise. Sa oled ju alati tahtnud Tove Janssoniga kohtuda.

Võtsin ema käest teatmiku ja vaatasin kursuse kirjeldust, ema oli sellele punase ringi ümber teinud. Süda hüppas rinnus, aga ütlesin rahulikult, et vaevalt see kursus Tove saarele viib, kaugemate saarte proovid võib võtta ka asustamata laidudelt.

Nojah, kehtis ema õlgu. Lihtsalt mõtlesin.

Emal keeras ümber ja astus trepile, siis peatus ja ütles, selg minu poole: Ise sa ütlesid, et piisab ühest kirjanikust, kui ta on selline nagu Tove, keda võib ikka ja jälle üle lugeda. Ja et sa tahaksid saarele, kus elatakse nagu vanasti ja ollakse looduse armul või kuidas see oligi, elatakse lihtsat ja looduslähedast elu, nii nagu inimesel tuleks elada, sul on ju seinal see piltki. Mina sinu asemel... Ema vajutas käega diafragmat ja toetus vastu trepikoja seina. Hakkas trepist alla minema, peatus poolel teel ja ütles: Nüüd on veel viimane hetk.

Läksin tuppa ja istusin köögilaua äärde, lugesin uuesti kursuse kirjeldust.

Nüüd hüüab keegi sööklasse õhtust sööma, jätkan varsti.

Viimane hetk. Taipasin, et Tove on varsti kaheksakümne, võib-olla ei ela enam kaua, võimatu mõte, Tove on

ju igavene. Istusin laua ääres, ruum ümberringi tõmbus kokku ja laudlina pruun muster siugles lina küljest lahti ja mähkis end kaela ümber, näole, silmadele. Oli selline tunne, nagu oleksin end kitsasse ruumi pressinud ja hapnik hakkaks otsa saama. Käed paistsid võõrad, need olid kohutavalt pikad ja ääretult kaugel, kas mul olid tõesti sellised väikesed kumerad küüned, randmete lodiluud kummaliselt püsti, kämblad kui labidad. Varem ei olnud mu väike sõrm nii kõver ega pöidlaküüs nagu peitel, ja miks olid küünte all tumedad randid, mis ei kadunud, kui tahes kõvasti ma neid ka küüneharjaga ei nühkinud. Kohutav teadmine, et ma ei tunne enam iseennast, ei ole see inimene, kelleks teised mind peavad, hiilis mööda pahkluid üles ja tõi kurku jälleda hirmu. Tõrmasin pooljoostes oma tuppa ja vaatasin pilti saarest, kaljusid, merd. Avarust ümberringi.



KLOVHARU, AUGUST 1991

#### 4. peatükk, kus aeg liigub, tahad või ei taha

Kui ta ennast kalju peal kuivatab, hakkab vihma tibutama. Ta kuivatab jalad, sääred, reied, siis puusad, vöökoha, rinnad, käsivarred üksteise järel, näo. Lõpuks veel sõrmhaaval ühe käe, siis teise. Head käed. Head proportsioonid. Faffan, isa, kasutas teda modellina, kui ta laps oli, ja Faffani ilusa kehaehitusega noort naist kujutavad skulptuurid on tema keha järgi tehtud. Kaisaniemi pargis seisab ta väljasirutatud kätega Convolvulusena, Tampere Pardipargis seisab ta noore neiuna häbelikus kontraposto-asendis, Merineitsi ja Aallotarina Esplanaadi pargis. Seesama keha, ehkki aastad vormivad inimest nagu lained kivi, lihtsalt armutumalt. Skulptuur on püüe vältida inimese lihalikkuse juurde vältimatult kuuluvat haprust ja ajalikkust: see, mis on pehme, värisev ja rebenev, raiutakse kivisse ja tulemuseks on pehmena näiv kõvadus, ja just see skulptuuris lummabki, nagu inimest ikka lummavad kokku põimuvad vastandid. Need neidusid kujutavad tööd õnnestusidki Faffanil paremini

kui suurustavalt maskuliinsed meesfiguurid, kus graniidi tugevuse kõrvalt puudub tundlikkus.

Ta mässib rätiku endale ümber ja lõdiseb tuuleõhu käes, hakkab mööda kaljut üles minema.

Maja ees terrassil paneb ta rätiku käsipuule kuivama. Pingi peal on külili vajunud pumps Toft, Tooti on tasapisi tema käppa parandanud, mäng on veel pooleli.

Paadisõidutee on tühi. Ta joonistab mõttes vaadet: suur sideoopat Albertina saabub sealt viimast korda, ilm on tuuletetu, vesi klaar, silmapiir saare taga liikumatu. Paat muutub suuremaks ja läheneb. „Viimast korda”, seda sõnapaari ei tahaks paisutada, aga see laieneb iseenesest, kasvatab õhujuuri ja okkaid.

Mälestus kasvatab neid.

Tuleb isegi see meelde, kuidas ta sõja ajal unistas kunstnikekolooniate asutamisest Tonga saartele või Marokosse. Ta on ju alati tahtnud viia oma armsama siit kuhugi kaugemale. Ja kui perekond ei oleks teda selliste sidemetega Soome külge kinnitanud, oleks kindlasti viinudki.

Ehkki Tonga saared ei tahtnud teda vastu võtta.

Ja Maroko vist läks selle nahka, et sõpradel oli kiire.

Aga maali „Paradiis” ta siiski tegi, põgenes sellesse. Pruunid, alasti inimkehad vabalt saarel, koos ja üksi. Hobune, muinasjutulised õitsvad puud, ema ja laps ujumas. Oli aasta 1940 ja paradiisisaare tegelikkus oli igapäevaelust valgusaastate kaugusel. Sellepärast oli nauding seda maalida.

Ta lükkab paar halgu pliidi alla, topib paberit vahele, tõmbab tikust tuld.

Keegi tuttav rääkis kunagi Guinea-Bissau Bijagósi saartest: neil džunglisaartel on tava, et surija läheb paadiga ühelt saarelt teisele, jätkab teekonda kuni jõuab viimsesse randa.

Õhujuured, okkad.

Ebamugavate mõtete eest võib kaua põgeneda. Töö aitab. Võib kirjutada, lihtsalt võtta kätte ja alustada, pööraselt, arulagedalt, kõhklemata, lasta tulla ja vaadata, kuhu jõuab. Sünnib maailm, sellesse võib sisse astuda, vallutada üha uusi alasid, rännata nagu maadeavastaja ja jätta mured seljataha, kuhugi väljaspool teksti olevasse maailma.

Ja kui jälle tulevad tumedad, nukrapoolsed õhtud, võib need täita sõpradega, joogipoolisega, Frödingi luuletustega, koguni tantsimisega, pidu päästab nii mõndagi. Kui valgust jätkub, võib oleng kesta hommikuni, kadugu aeg. Töö ja seltskonnaelu vahel haigutavale kuristikule võib olla mõtlemata niikaua kui vähegi võimalik.

Kuni enam ei saa.

Viimasele paadisõidule – see nüüd kõlab tõesti liiga saatuslikult – mahub pagas ja nemad kaks. Rannas ootavad presendiga kaetud kastid ja reisikirst, aga rohkem mõlgub mõttes see, mis saarele maha jääb.

Need käsipuud lammutatakse nagunii ära.

Ja onu Torsteni katkise võrgu küljest tuleb ka ülejäänud merihein ära noppida, võrk jääb keldrisse rippuma, hiilaku seal hämaras üksi oma hõbehalli valgust.

Ta on võrgu ettevaatlikult seinale puust varna riputanud. Pulgad on mereveest söödud ja tumedaks tõmbunud, ühe

külge on jäänud tillukesi karpe, võrgukäbad on kõvaks tõmbunud ja pragunenud.

Ta läheb sisse, silitab sõrmeotstega laual oleva merikarbi krobelist pinda. Kolm päeva veel järel. Ja ta teab, et kui ta istub lõpuks paadis, mille nina Klovharult eemale pöörab, ei vaata ta tagasi. Saak on nagu on, võrgust välja nopitud, kaasa võetud. Ja äkitselt talle meenub.